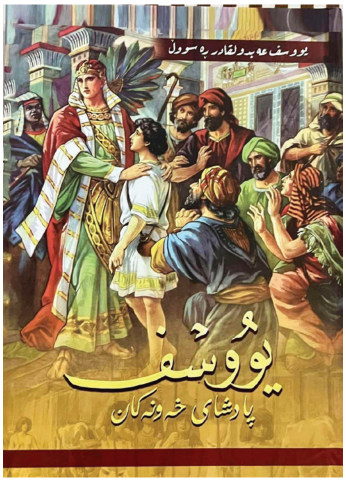

پاشای خەونەکان

عەبدولموئمین دەشتی
(زانکۆی سەلاحەددین- کۆلێژی ئەندازیاری)

ئەفسانە سەرەتاییەکان بە شێوەیەکی گشتی، بە تایبەتیش ئەوانەی سەرچاوەکانیان بۆ سەر باوەڕ و ئایینەکان دەگەڕێنەوە، قسە لە چارەنووسی گەردوون و ئادەمیزاد و ژیانی زیروحەکان و باسی ڕەوشت و چاکە و ڕەوایەتی و هەق و خوداپەرستی دەکەن، هەوڵ و تێکۆشانی مرۆڤەکانمان بۆ دەگێڕنەوە، لە پێناوی پەردە لادان لەسەر نهێنی و پرسەکانی بوون و ڕووناککردنەوەی نهێنییەکانی سروشت و گەردوون لەلایەک، لە لایەکی ترەوە بۆ دامەزراندنی کۆمەڵگایەک بۆ مرۆڤ و بۆ زیروحەکانیش، کە تێیدا ڕەوایی و ئاسوودەیی و بەختەوەری سەقامگیر بێت، ئەو چیرۆک و گێڕانەوانە هانی مرۆڤەکان دەدەن بۆ ئەوەی لە خراپە و تاوان و زۆرداری دوور بکەونەوە و ڕوو لە چاکە و چاکسازی بکەن، بە تایبەت چیرۆکی حەکیم و مرۆڤە ژیر و گەورەکانی مێژووی مرۆڤایەتی، ئەوانەی کە ژیانی خۆیان کردووە بە ئەزموونێکی پڕ لە پەند و مەشق بۆ مرۆڤایەتی و هەوڵیان داوە پەیامی چاکەکاری بۆ مرۆڤەکانی دوای خۆیان جێ بهێڵن.

لەوانەش پێغەمبەرەکان، کە بەشێکیان بە هۆی کتێبە پیرۆزەکان و نووسراوەکانەوە تا ڕادەیەک ناسراون، مێژووی ژیانیان بۆ ژیانێکی گونجاو بۆ مرۆڤ پڕ لە ئامۆژگاری و ڕێسان. جەوهەر و زاخی هەر پەیامێکی ئەو پەیامدارانە تەماشا بکەیت، یەک شتن و جیاوازییەکی ئەوتۆیان لە نێواندا نییە، ئامانجی هەموو پەیامەکانیان خۆشی و بەختەوەری مرۆڤە، هەمووی باس لە ئەنجامەکانی خراپە و غەدر و ئیرەیی و بەرەنجامە باشەکانی چاکەخوازیمان بۆ دەگێڕنەوە، هەندێکیشیان هانی مرۆڤ دەدەن کە ملکەچ و دەستەوسان نەوەستێت و بەرانبەر کارە ناڕەواکانی

خراپکارییەکان نەوەستن و دەنگ بەرز بکەنەوە و دژیان بوەستن.

بەڵام ڕاستییەک هەیە کە هەمیشە لە باسی باوەڕ و ئایینەکاندا باسی لێوە بکرێت، ئەویش ئەوەیە لە هەر سەردەمێکدا، لە کۆن و ئێستاش، هەر کاتێک ئایینەکان، باوەڕەکان کرابنە کەرەستەی بەکارهێنانی دەسەڵاتەکان و هەوڵی ئەوە درابێت ئایین ببێت بە ئامرازی حوکمڕانی و زۆرداری، یان ببێتە حوکمێکی بەزۆر سەپاو بەسەر مرۆڤەکاندا، ئەوە بوون بە مایەی خوێنڕشتن و چەوساندنەوە و جەنگ و وێرانکاری، پەیامەکانیان لە جەوهەری ئامانجە سەرەتاییەکانی خۆیان دوورکەوتوونەتەوە، ئیتر ئایدیۆلۆژیا و ئایین کراوە بە ڕووپۆش و ڕەنگی مەبەستە سیاسییەکانیان، وەک لە سەدەکانی ناوەڕاستەوە بگرە تا سەدەی ئێستاشمان ئەو نموونانە زۆرن، لەوانەیە بۆ ئێمەی خەڵکی کوردستان، دوا نموونە شاڵاوەکانی (ئەنفال)ی ڕژێمی بەعس و هێرشەکانی ناونراو بە فەتحی سوپای تورکیا لە دژی کوردستانی داگیرکراو و خەڵکی ستەمدیدەی کوردە. بێگومان هەندێک جار بیری ڕەگەزپەرستانە و نەتەوەپەرستانەش کراوە بە جۆرێک لە باوەڕ و خەڵکیان پێ فریودراون، بۆ ئەوەی هەستی نەتەوەپەرستی بکرێتە چەکێک بۆ دەستدرێژیکردنە سەر نەتەوەکانی تر.

ئەگەر لەم ڕوانگەیەوە سەیری بەسەرهات و چیرۆکە ئایینییەکان و ئەزموونە فیکری و باوەڕەکان بکەین، ئەوە هەمیشە و چەند بارە خوێندنەوەیان و قووڵبوونەوە لێیان، کارێکی سوودبەخش و پێویستە بۆ ژیان، بۆ ئەوەی هەموو کەسێک خۆی بە جەوهەرە کرۆکییەکانی پەیامە ئایینییەکان و ئایدیۆلۆژییەکان شارەزا بکات، تا ئەو شارەزابوونەی وەک پوازش و وەڵامێکی بەهێزی زانستی و زانیاری بەرەو ڕووی ئەو گرووپ و لایەنە سیاسییانە بکات، کە دێن خۆیان دەکەن بە خەلیفەی ئایینەکان و بە ناوی خودا و پێغەمبەرەکانەوە، پەیامە پیرۆزەکان بەکاردەهێنن بۆ گەیشتن بە مەرامە تاریک و دڕدۆنگ و دنیاییەکانیان.

بە داخەوە لە ڕۆژگاری ئێستادا سەبارەت بە هۆی زۆربوون و بەرفراوانبوونی فیکرە ئازادەکانی مرۆڤ و پاشوەچوونی فیکری فەلسەفی و هەڵاوسانی میدیا و سەرچاوەکانی خوێندنەوە لە لایەک، لەلایەکی ترەوە سەبارەت بە هۆی ئەو هەموو گرووپە سیاسییەی کە بە ناوی ئایین و پەیامەکانیان پشت لە بەرژەوەندییەکانی نەتەوە و نیشتمان و خۆشی و بەختەوەرییەکانی ژیان دەکەن، هانی مرۆڤ دەدەن تەنیا بیر لە مەرگ و مردن و ئاگر و دۆزەخ و بەهەشتی ئەو دنیا بکەنەوە و پشت لە چێژ و خۆشییەکانی ژیان و دنیا بکەن و ئەو ژیانەی کە خودا بە مرۆڤی بەخشیوە، سووک و چرووک پیسوا بکەن و هەمیشە لە پێناوی ژیانی دوایی دوای مەرگ بگرین و بنووزێنەوە و بجەنگن و سەرەکان ببڕن و خوێن بڕێژن، ئا بەم هۆیانە کە بەرهەمە مرۆییە دێرینەکان، بە تایبەت جەوهەرە ئایینییەکان، تا ڕادەیەک پشتگوێ خراون، جگە لەو کەسانەی پسپۆڕی ئەو مەیدانانەن و خۆیان بە ئێتیک و فەلسەفە و تیۆلۆگییەوە خەریک دەکەن، کەمن ئەوانەی ئاوڕ لە خوێندنەوەیەکی تایبەتی کتێبە کلاسیکییەکان دەدەنەوە و خۆیان پێوە خەریک دەکەن. بێگومان جێهێشتنی ئەو مەیدانە بۆ ئەو نیاز و گرووپانەی ناومان بردن، ئەوە لە قازانجی ئامانجەکانی ئەواندا دەکەوێتەوە، چونکە ئەوە

ڕاستییەکە کە مێژووی دوورودرێژی مرۆڤایەتی، بنچینەیەکی بەهێزی لە دار و بەردی ئایینەکان، لە زەین و باوەڕی کۆمەڵگەکاندا دامەزراندووە، کە ئەم بنچینەیە بە ئاسانی لەق نابێت و ناسڕێتەوە و تا مرۆڤ هەیە، هەر دەمێنێت، لەبەر ئەوە نابێت ڕێگەی ئەوە بدرێت، کە ئەو بنچینەیە بە ئاسانی بکرێتە موڵکی ئەو گرووپانە و بە ئارەزووی خۆیان ڕێبازی خۆیانی لەسەر دابمەزرێنن، بەڵکوو ڕاستترە وەک بنچینەیەکی پۆڵایین بۆ تەلاری ژیانی شارستانیەتی نوێ و هاوچەرخ، سوودی لێ ببینرێت.

وەک لە ئەوروپای پێشکەوتوودا دەبینین لەدوای پەڕینەوە لە ئاستانەی سەدە تاریکەکانی ناوەڕاست و جێهێشتنی قۆناغی بەکارهێنانی ئایین وەک کەرەستەی سیاسی و بۆ کوشتن و خوێنڕشتن و هێرش و جەنگ و پەلاماردان، هەرگیز ڕێگە نەدراوە جەوهەری بنچینە ئایینییەکە بکرێت بە موڵکی گرووپ و لایەنە سیاسییەکان، بەڵکوو وەک کولتوورێکی مێژوویی لەلایەک پاریزگاری لێ کراوە و پیرۆز ڕاگیراوە، لەلایەکی ترەوە لە خڵتەی خراپ بەکارهێنانی پاراو کراوە، ئەوسا کراوە بە هەوێنێک بۆ ژیانی نوێ و بۆ پاراستنی ژیان و ژینگە و هونەر و جوانکاری و پەروەردە، بۆیەشە دەبینین منداڵی ئەوروپایی هەر لە باخچەی ساوایانەوە فێری ئەوە دەکرێت حسێب بۆ مرۆڤەکانی نزیکی خۆی بکات، سروشتی خۆش بوێت و بیپارێزیت، بەرژەوەندی دەوروبەر و نیشتمانی خۆی لا گرنگ بێت، ئەمانەش لە بنچینە گرنگەکانی ئایینەکان بوونە، لەلایەکی ترەوە لە هەموو لایەکی وڵاتەکانیان و لە میترۆپۆلەکان، شوێنە ئایینییەکان وەک مێژوویەکی گرنگ پارێزراون و ئاواکراون و کراون بە شوێنی پەنادانی مرۆڤ بۆ ئارامی و ڕامان و حەسانەوەی بیری مرۆڤ، لە ژیانی جەنجاڵی ئەو سەردەمە، هەروەها بۆ شوێنگە تەماشاکردن و چێژ لێ بینینی جوانییەکانیان.

لەم ڕوانگەیەوە گرنگە و جێگەی سەرنجە، بەم دواییە هونەرمەندێکی شێوەکار و نووسەرێکی وەک یووسف عەبدولقادر، لە پاڵ کارە هونەرییەکانی، بێت خۆی بە فیگەرێکی ئایینی ناو ئایینە ئاسمانییەکان خەریک بکات و بە کتێبێکی تایبەت بەسەرهاتەکانی یووسفی پێغەمبەرمان بۆ باس بکات، کە یەکێکە لە چیرۆکە هەرە باڵکێشەکانی ناو کتێبە ئاسمانییەکان.

دەگوترێت ناو کاریگەرییەکی زۆر لە کەسایەتی مرۆڤ دەکات، ئەوجا ئایا کاریگەری ناوەکەی خۆیەتی، یان کاریگەری ئەو هەموو تابلۆ ئایینییانەی کە لەلایەن هونەرمەندانی کلاسیکی دنیای مەسیحیەت لە بارەی بەسەرهاتی بێ وێنەی ئەم پێغەمبەرە کێشراوە، کە پێوەندییان بە پسپۆڕییەکەی یووسفەوە هەیە لە هونەری نیگارکێشیدا، یان هۆیەکی تر، بووەتە پاڵنەر بۆ ئەوەی ئاوا بە زمانێکی پاراوی خۆش و سادە، جارێکی تر ژیانی پڕ لە ئازار و کارەسات و موعجیزەی حەزرەتی یووسفمان بۆ بگێڕێتەوە و جارێکی دی بە دڵی پڕ ئازاری یاقووبی جەرگسووتاومان ئاشنا بکاتەوە. مرۆڤ کاتێک ئەو کتێبە دەخوێنێتەوە، سەرلەنوێ بە زمانێکی کوردی جوان، هەست بە ئازاری یووسفەکان دەکات، ئەگەرچی پێشتر بە سەدان جار بەو چیرۆکە ئاشنا بووبێت. ئەو کتێبە بۆیە زۆر سەرنجڕاکێشە، چونکە هەر پەیڤ و ڕستە و دەق نییە، بەڵکوو ئەلبوومێکی دەوڵەمەندە بۆ زۆر لەو تابلۆ زەیتییانەی هونەرمەندانی کۆنی

جیهانی کریستیانی بۆ دیمەنەکانی بەسەرهاتی حەزرەتی یووسفیان کێشاوە و لە سەردەمانی پێشوو و ئێستاش دیواری کڵێسا و کۆشکەکانیان پێ ڕازێنراوەتەوە.

ئێمە جارێکی تر لەم کتێبەدا ئەو ڕاستییەمان بۆ دەردەوکەوێت، کە هەمیشە هونەر ئاوێنەی ساف و بێگەردی بارودۆخی ژیان و کولتووری ڕۆژگاری خۆیەتی، ئەوەی تێدا دەبینین کە چۆن هونەرمەندانی سەدەکانی ڕابوردووی ئەورووپا، ئەفسانە ئایینییەکانیان کردووە بە هەوێنی کارە هونەرییە باڵاکانیان، بەهۆی تابلۆ و پەیکەرەکانیانەوە وەک شانۆیەک دیمەنەکانی ئەو بەسەرهات و چیرۆکە ئایینییانەیان پاراستووە و کردوویانن بە دیکۆری ڕازاندنەوەی تەلار و شارەکانی خۆیان و تا ئێستاش وەک گەنجینەیەکی بەهادار دەپارێزرێن و بایەخیان پێ دەدرێت.

ئەو بەرهەمە کولتوورییە ئایینییانە تا ڕادەیەک تەلارسازی و شارسازیی ئەورووپای کۆنیان بایەخدار کردووە، کە ئەگەر بێتو تابلۆ و پەیکەرە کلاسیییە ئایینییەکان لە تەلارە مێژووییەکانی ئەورووپا دەربهێنین، هەمووی وەک دیواری وشکوبرینگ و ناشیرین دەمێننەوە. ئەگەر تەماشای هەر تەلارێکی کۆنی سەردەمی بارۆک و گۆتیک، تەنانەت هی سەردەمی ڕێنیسانسیش بکەین، بەو ڕاستییە ئاشنا دەبین و دەبینین ڕوخسار و دیواری هەمووان پڕ لە فیگەرەکانی مێژووی ئایینن. ئەم تەلارسازییانە ئەوەندە بایەخیان پێ دەدرێت، کە ئەگەر پێویست بە نوێکردنەوەشیان بکات، هەمیشە ئێلێمێنتە دێرینەکانیان وەک خۆیان دەهێڵرێنەوە.

هەرچەندە لە تەلارە ئیسلامییەکاندا فیگەری ڕۆحلەبەر بە گشتی، بە تایبەتیش نیگاری پێغەمبەرەکان لە ئیسلامدا قەدەغە کراوە، بەڵام لە تەلارە ئیسلامییەکانیش هونەر جارێکی تر پشتی لە ئایینەکان نەکردووە و هونەرمەندان هاتوون ئایەت و پیتەکانی قورئان و ناوی پیاو چاک و پێغەمبەرەکانیان کردووە بە هەوێنی هونەری خەتخۆشی و هەڵکۆڵین و نەخشونیگاری ڕوخساری مزگەوت و شوێنە ئایینییەکان. لێرە و لەوێش، بە تایبەت لە دەرەوەی عەرەبستان و ئەو ناوچانەی کە شیعەنشینن وێنەی فیگەرە پیرۆزەکان لە تابلۆی دەستی و لە میناتۆرەکاندا دەبینرێن، لەوانە وێنەی یووسفی پێغەمبەریش.

لەم مەیدانەدا کتێبەکەی هونەرمەندی شێوەکار یووسف عەبدولقادر (پاشای خەونەکان) پتر بە کتێبێکی دوکیۆمێنتی دەچێت، لە بارەی هونەری کلاسیکی سەدە ئایینییەکان، وەک لە گێڕانەوەی ڕووتی چیرۆکێک، هەر بۆیەش زۆر باش دەبوو نووسەر ناوی ئەو سەرچاوانەی بهێنایە کە زانیاری و تابلۆکانی ناو کتێبەکەی لێ وەرگرتوون، ئەوسا پتر ڕوویەکی لێکۆڵینەوەیی دەدایە کتێبەکەی. سپاسی نووسەر دەکەم، کە دانەیەکی بە دیاری پێشکەش کردبووم، منیش زۆر چێژم لە خوێندنەوەی وەرگرت.